

Metges escriptors a Catalunya (2)

Dídac Parellada

Fragments del discurs llegit per l'Acadèmic Electe Dr. Dídac Parellada i Feliu, el 14 de desembre de 1986 en l'acte del seu ingrés a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.

Disponible a: <http://www.ramc.cat/composicio/324-Didac%20Parellada%20i%20Feliu.pdf>

Els metges novel·listes

“Shakespeare no coneix altra vida que la terrena, vigorosa, apassionant, afanyosa i delerosa, debatent-se entre la vida i el dolor, i al seu entorn, i al seu damunt, hi ha l'ombra del misteri”.
Benedetto Croce

“Els historiadors són narradors del passat; els novel·listes, narradors del present”.
Edmon i Jules Goncourt

També bastants metges han encaminat les seves inquietuds literàries envers el difícil gènere de la novel·la. I val a dir que les obres d'aquesta mena que jo he llegit, m'han semblat interessants. Entre ells n'hi ha de molt acreditats, i de fama ben guanyada.

Potser val la pena que exposi la llista dels metges novel·listes que jo he pogut recollir, fins els moments d'escriure aquestes ratlles (veure la Taula 1).

M'agradaria poder fer un comentari extens al conjunt de la producció novel·lística dels metges. Qui sap si ho podré fer algun altre dia.

De moment citaré algun paràgraf, o glossaré molt tanqüencialment l'obra de Jeroni de Moragas, la de Roig i Raventós, la de Llorenç Villalonga, la de Bertran i Rubio, la de Suñé i Molist i la de Giné i Partagàs. Procuraré no fer-me massa pesat.

Jeroni de Moragas i Gallissa

Jeroni de Moragas escriví tan sols tres novel·les. Estic del tot convençut que fou una llàstima que no continués aquest camí, car tenia totes les qualitats del bon novel·lista: descripció justa i suggestiva, interès dels temes –que sempre giren a l'entorn del fascinant problema humà–, trama sensacional i ben lligada, espurnejada discretament per reflexions breus i lleus, que no es desvien del camí de la narració però que s'encenen com un llampec de comprensió respecte a tota la problemàtica personal més profunda, i proveïda de moralitat pedagògica existencial.

La seva novel·la *Rubén* té una gran habilitat explicativa, exposada amb lleugeresa i agilitat. Un jove, el mateix

TAULA 1. Metges novel·listes

1	Bertran i Rubio, Eduard
2	Carrera i Miró, Hermenegild
3	Bellido, Ignasi
4	Cornudella i Capdevila, Josep
5	Giné i Partagàs, Joan
6	Letamendi, Josep
7	Manaut i Taberner, Pere
8	Martí Ibáñez, Fèlix
9	Mata i Fontanet, Pere
10	Mir i Casassa, Antoni
11	Moragas i Gallissa, Jeroni de
12	Pi i Sunyer, August
13	Pons i Guimerà, Miquel
14	Pusalgas i Guerri, Ignasi Miquel
15	Laporta i Mercader, Jacint
16	Reinés i Ferrer, Joan
17	Ribot i Fontserè, Antoni
18	Roig i Padró, Jaume
19	Roig i Raventós, Josep
20	Sala i Barange, Xavier
21	Salarich i Verdaguer, Joaquim
22	Salvat i Ciurana, Ramon
23	Servera i Jaume, Francesc M.
24	Suñé i Jaume, Francesc M.
25	Suñé i Molist, Lluís
26	Villalonga i Pons, Llorenç

dia de casar-se, pren consciència que s'ha acabat la seva vida de solter –que repassa somerament amb una visió molt reeixida-. I ens fa conèixer també la núvia, perfectament presentada, fent-la interessant i suggestiva; i el pare d'aquesta darrera, comerciant de molts milions i de poques delicadeses. I hi coneixem, així mateix, d'altres persones més secundàries, tractades amb breuetat, com si fossin elements d'un paisatge contemplat a cop d'ull des de la carretera, tot rodant a gran velocitat, i que tot seguit ha desaparegut de l'escenari, i que potser mai més no veurem, encara que el record pugui persistir –qui sap si per sempre– a la retina.

El casament va acompanyat amb la seva composició anecdòtica –acompanyament que sol trobar-se sempre, àdhuc en els actes més transcendents–; i poc després, ja en el tren del viatge de noces, els dos s'adonen secretament que descobreixen una altra persona en aquella amb la qual s'ha establert la llaçada matrimonial. Però encara fan un descobriment més important: s'adonen, cada un pel seu compte, que en realitat cada un és quelcom més que el que els semblava ésser, i que en ells naixia una segona personalitat inèdita, fins llavors ignorada, que els dóna una nova comprensió del seu propi nucli individual, de la persona que són de debò, de veritat.

(I sempre, llegint *Rubén*, sorgeix el record de Moragas, artista, senyor, sensible, observador, manejant el mot escatit, encertat constructor de situacions i diàlegs, i conreador de pensaments i sentiments, que deixen endevinar el gran psicòleg que temps després seria en la professió i en la vida –cal dir que la psicopedagogia i la paidopsiquiatria l'abassagaren tan estretament que no li deixaren lleure per a la creació literària, encara que el convertissin en eminent i savi dins del seu camp professional psiquiàtric).

El viatge de noces continua. Mentrestant, en el cap de la núvia hi passen molts pensaments. Sorgeix André Guillaume, que posa una petita bombolla tornassolada en els quilòmetres que passen...; però és un personatge que desapareix prompte, engolit pel tombat dels fulls del llibre, sense acomiadar-se, ni tan sols amb una petita frase estantissa. Sembla el símbol de les coses fortuïtes i passatgeres de la vida. Potser aquesta experiència va lligada amb el pensament que se li acudeix, a la núvia, que “també cal anar pel món sense necessitat de mirar les coses” –imaginant, pensant, conversant distretament sobre la major part dels temes, car pocs d'ells mereixen la pena de posar-hi atenció (i fins i tot sacrifici, quan calgui).

Més endavant, Glòria s'adona amb ràbia que l'educació de la seva joventut no li ha ensenyat el què és la verdadera vida d'una dona, “perquè la vida té un altre sentit i hi ha unes coses que abans no hi eren ni se sospitaven. ¿Qui li anunciava què volia dir ésser d'un home? La conseqüència era convertir-se en un estat d'enuig, d'insatisfacció, d'infelicitat... I sospira: “Si pogués deixar de pensar, que feliç seria!”.

Aquest pensament és una petita temptativa d'evasió, que el mateix Moragas satiritza, amb especial enginy, tal com aquell senyor que apareix fugisserament, tan sols d'una manera momentània i tangencial, que fastigueja per l'espessa plèthora de gent que li dóna empentes, els dies de festa, pensa, infantilment, que “si ell pogués, els diumenges no tindrien tarda”. És aquella tarda mateixa que el marit surt al cafè, mentre ella llegeix un llibre sense cap interès; però per davant de la casa passen uns còmics, uns pobres trota-carreteres, amb una cabra blanca i rossa, i un carro verd amb draps blancs a les finestres, i una xemeneia al damunt, mentre el cavall camina avant, amb un pas cansat i avorrit, constituint una descripció magnífica de tantes coses que a la vida ens fan adonar que som més feliços del que ens pensem.

De tant en tant, Moragas fa els seus parèntesis –però és que la vida també els fa, em sembla-. I, després d'una colla d'esdeveniments minúsculs, Glòria es pregunta “si és possible practicar aquella serenitat que només d'imaginar-la ja li omple el pit de joia”. En realitat, se sent com una ombra desesmada; però tot d'una descobreix que seria bonic tenir un noi; i, sense explicar com, Glòria i Josep se senten mútuament, plenament enamorats, com si acabessin de descobrir l'autèntica Veritat. I tot s'acaba en el goig d'ella –un goig inèdit– assaborint l'emoció de sentir-se en camí de la maternitat... Heus ací el sentit de la vida, i també, naturalment, el sentit de la novel·la *Rubén*.

I és que en Moragas, aquesta darrera pogué més que la fascinació literària. No era com Txekhov, que deia que la Medicina era la seva muller legítima, i la literatura la seva “estimada”, ans Moragas renunciava a l'amor de la segona per prestar una dedicació absoluta a l'exercici del culte a l'Esculapi. Això malgrat que aquesta renúncia a la literatura estricta no podia pas dir que fos definitiva, per sempre, car “el sempre no ens pertany: només el té Déu, i només Ell en disposa”.

Aquesta *Història d'un gos* és “com una mena de document de la vida que feien els homes abans del capgirell” (vol dir, abans de la guerra i de la revolució; però em sembla que tot allò encara és vàlid avui).

La novel·la és el descobriment que hom fa quan troba que el món és estrany, i que tot es mostra hostil, inamistós, menyspreador, agressiu... I que no pot haver-hi llibertat, car tothom té amo; i quan es té llibertat, és a costa de la inseguretat, de manca de protecció, d'aixopluc, d'aliment. I per tot arreu es troben paraules maldients, blasmes i amenaces. La vida és, doncs, agra, trista, angoixosa, amb gust de filosofia existencial, negativa... I la gent viu barallada –“dient mal dels qui no són d'ells. O, pitjor encara, mostrant una insolent indiferència envers els altres. O traient-se el problema del damunt, i no volent saber-ne res”.

Està clar que després de semblant descobriment, la vida no és agradable. A més, viure és difícil. Hom adquireix compromisos, que sovint no pot o no sap acomplir. Llavors, hom se sent covard, infidel, deslleial...

I descobreix què és el tenir por. I tenir angúnia. I sent la necessitat de pau, de protecció i d'ajuda; i s'adona de la divinitat i crea la pregària.

Aquesta és la saviesa del gos que ens explica Moragas, que, a més, aprèn que hi ha unes forces “malastrugues”, que ens amenacen i fan el mal; però que també hi ha unes forces “benastrugues” per treure’l dels perills, i per a protegir-te...

Coneix una gallina –una gallina sàvia, també– que parla de miracles; i el gos pregunta: “–Què vol dir un miracle? I ella contesta: “–Mira; és com que ara et caigui un llamp al damunt, i no et mati; o que et capbussis dins d’un pou, i no t’hi ofeguis”. I el gos ho entén, dient: “–Vaja, que no passi allò que hauria de passar”.

A mesura que va creixent, el gos no tan sols aprèn aquests sentiments i pensaments grandiosos, ans també les petites trampes de fer de cada dia: aprèn a dir mentides, per a treure’n profit, i per dissimular la seva ignorància i la seva inexperiència. I aprèn a fer com els altres, per fer veure que sabia el què havia de fer...

De gran, veu les coses diferents. Però les coses són les mateixes: en realitat, és ell el qui s’ha tornat diferent.

I aquest senzill, i alhora meravellós, gos filòsof, es demana: “–Què és la seva vida? Res, res que valgui la pena: un seguit de coses que han passat a tothom... Que et penses que ets molt, i no ets res, i que sempre necessites dels altres. Que si les coses et van bé, t’envegen i s’ho callen. Que si no t’hi van, et deixen de banda. Que si deixes els teus, i fas l’aventurer, pateixes de vergonya i tornes a casa amb la cua entre les cames. Que si fas el valent, et diuen que no ets prou amable, i si no el fas, t’acoquinen i et prenen per cap d’esquila...”. I això és tot el que el nostre gos pot explicar, i ja explica prou, i gairebé massa.

Quan el gos ja és gran, i té família, troba Xelín, amb al qual havien estat amics, de cadells. I discuteixen de coses transcendents: “–El futur em fa por. Què passarà, quan tot s’acabi?”. “–Vés, tornarem a començar”. “–Bé ho diuen, però no m’ho crec massa”. “–Jo sí que m’ho crec. Mira: una vegada vaig sentir un sermó que ho deia, i allò era molt bonic: “Jesús anava pels camins, i deia coses a tothom, i s’asseia a un marge i parlava a la gent de quan serien allà dalt, on ja no ens caldrà fer cap més cosa”. “–Sí, bé; però, on és allà dalt?”. “–Tot ho vols saber tu... allà dalt és allà dalt; ja en tens prou sabent que s’hi estarà bé!”...

Finalment, el nostre gos es perd pel bosc. Sent un dolor a la banda esquerra. Té fred. Veïe les estrelles entelades. S’estava morint. Llavors, però, veu un Home per dalt d’un marge, un home que no és com els altres, que se’l mira dolçament i li fa senyals amb la mà, i li parla, i el crida, i li diu que Ell és el camí i la vida..., i decideix seguir-lo, dient-li a Linda (la seva estimada gossa, que és a casa, i no pot sentir-lo): “–Ja ens trobarem, al capdavant, Linda!”.

Essent l’endemà, Linda i els gossets, el trobaren mort. I Linda digué solemnement: “Ací reposa el més galant, el més fidel, el millor de tots!”.

Josep Roig i Raventós

Roig i Raventós compaginà perfectament la seva vocació pediàtrica amb la capacitat creadora literària, amb un gran èxit en els dos tombants de la seva vida. Manuel de Montoliu aplaudí, des del seu “Breviari crític”, la seva tasca de novel·lista distingit, amb un públic fidel de llegidors entusiastes. La seva prosa havia estat comparada a la de Joaquim Ruyra i a la de Prudenci Bertrana. Ruiz Calonja assenyala tant el caràcter dels seus personatges simples i enters, com la seva posició d’amor poètic a la natura i la seva acció benefactora, derivades de la seva personalitat de moralista seriós i conscient, i considera notables les seves obres.

Prou m’agradaria comentar-les una a una. Triaré “L’Esparver” i “La Damnada”, del volumet *Ànimes atíudes*.

El primer d’ells, descriu el problema de la Tecla, “una dona jove entenimentada que duia la casa amb un ordre i una netedat corpenedora”, casada amb l’Esparver, i que tenia una mare –la Bel –, que era “una dona ventruda i desdentegada que duia una castanya molt petita al cim del cap i una avarícia aferrada al mig del cor”. La Tecla tenia feina per evitar baralles entre el seu marit i la seva mare. Vingué un infant, bonic com un sol. Quan aquest complí mig any, la mare s’espavilà per fer anar la Tecla a la ciutat, a fer de dida. Llavors, l’Esparver començà a sovintejar la taverna, bevent i jugant –i perdent, naturalment.

“El nen cada dia s’amagria, tenia una color malaltissa i les cames se li vinclaven de debilesa”.

Un any després, Tecla tornava al poble. Els diners que havia enviat s’havien fos. El marit fugia dels seus ulls. I l’infant “estossejava com un vell, feia un ploricó etern, estava indiferent, la rojor esvaïda, la veu apagada, i la rialla morta per sempre en aquells llavis esllanguits que s’havien oblidat de besar!”. Un mal dia, “començà a posar-se calent; tenia la pell bullent i bevia amb defici tot el què li donaven. Hi havia estones que s’eixeria..., altres que s’atroncava”. El metge vingué. Malauradament, quan ell arribà, l’infant ja era mort. L’Esparver, conscient de la seva culpa i de la de la seva sogra, tingué com un esclat de bogeria. I fent agenollar, amb ell, la vella i la Tecla, digué paraules, que féu repetir a les dones, de penediment i de sol·licitud de perdó. Les llàgrimes i el dolor els apaivagaren, mercès –assenyala Roig i Raventós–, a “la beneïda penitència de la dolor”.

Cal dir que en aquestes pàgines la perfecció narrativa del gran prosista broda senzillament uns esdeveniments que fan de coixí al benefici de la penitència –que en d’altres narracions podem trobar igualment glossat, com per exemple en *El boig de la pineda*–. Són paraules belles, ingènues, senzilles, amb transparència de llum camperola. I, enmig d’elles, la moralitat de la redempció i de l’amor,

amb la creació d'una millor voluntat de fer-se mútuament feliços, en recerca d'una bona entesa i d'una pau familiar que sempre ha d'ésser un objectiu a assolir.

“La Damnada” ens presenta la tragèdia d'una pobra vella –la Clàudia– vídua d'un home que tota la vida l'havia maltractada, a la qual se li havien mort cinc fills, i que n'hi quedaven quatre de vius que s'assemblaven al pare, i que se la treien del damunt, perquè ella estimava una nena –una noia, ja– idiota, que sols pronunciava uns pocs mots, sense solta ni volta. I és que la Clàudia volia viure per la seva filla, car aquella “beneitona, a la qual calia donar sopar, perquè si ella no li'n donava, els altres la deixarien morir de fam com un ocellet avorrit. Pobra beneitona”. La gent l'aconsellava perquè la tanqués. Però la Clàudia no podia no pensar-hi. Ella l'estimava, la Rosa –la noia que no hi era tota–, malgrat la seva inexpressió, “La boca eternament oberta i una mosca que es passejava per la seva cara”. “Tot, abans de deixar la faltada, que sols ella entenia, perquè sols ella l'estimava”.

Una de les nores, especialment, no la podia veure. Un dia s'inventà una història vil, dient que algú “havia vist la Rosa festejar amb un sagal, i que amb ella –la nora– ja n'hi havia prou de prenyades a casa”.

Mare i filla hagueren de marxar de casa, llençades de la llar. Unes hores després baixà la torrentada, i trobaren en l'aigua engorgada els dos cadàvers –la Clàudia i la Rosa–, agafats, ofegats.

D'aleshores ençà la jove “abrandava la pena que es carregava pel seu dedins, com un escorçó enverinat per un sol ardent”, avorri fills i marit, marxà també de casa, rodant pels boscos, i entrava als temples, i quan no la veia ningú es mullava mans i cara amb aigua beneïda, i es bevia l'aigua que quedava. “La gent li deia ‘escurapiques’ i els sagristans la treien com si fos un ca, i ella amb la veu ronca maleïda, renegava i escopia”.

I la gent deia: “Heus ací la jove de la Clàudia duent el pecat dins l'esperit. Va pel món com una fera perduda i famolenca. El penediment la corca i el fibló de la superstició la crema per dins. I cerca remeis per treure els mals esperits que se sent batre dintre el cor..., amb defici de boja..., pobra damnada!”.

Em sembla molt interessant remarcar que ja l'any 1921, Roig i Raventós ens presentés, en aquesta novel·leta, una imatge encertada del què en el fons era encara la creença popular que considerava la malaltia mental –i també, per extensió, tota mena de malaltia, i fins d'altres menes de desgràcies– com un càstig diví o com una conseqüència horripilant de la culpa, del pecat, és a dir, com un equivalent de la possessió diabòlica, donant ja per eternament perduda l'ànima del presumptament posseït. Per això escau el nom de “la damnada”. I aquesta consideració explicaria l'actitud d'allunyament de la gent en general, que no vol cap contacte amb ella, en lloc d'atribuir la seva estranya i incomprensible conducta a la seva verdadera causa: senzillament, a la malaltia mental.

I, al plantejar aquesta segregació social, té la penetrant lucidesa d'adonar-se que inicialment es tracta d'una auto-segregació; el refús de la societat ve després, quan la gent la considera una “esperitada” –una posseïda, una damnada–, i no vol saber res d'ella. Sigui com sigui, Roig i Raventós captà i descriví amb molt bona ploma un fenomen interessantíssim de la psiquiatria social: el de la segregació del malalt mental.

També és psiquiàtricament ric en material de novel·la –d'altra banda literàriament molt ben escrita– titulada *El boig de la pineda*. No ho comentaré per no fer-me pesat. Però diré tan sols que és la descripció d'un hedonista, presumit, desvergonyit, irreflexiu, sibarita, egoista, mandra, mentider, atrevit, fatxenda, comediant, inautèntic, cínic, dilapidador, que després d'haver-se malgastat una molt quantiosa herència, s'adona que va fent-se vell i xacrós; llavors comença a sentir-se espaordit i trist. I ell, que després de rodar món, malgastant-se els diners, s'havia arraulit altra vegada a la casa pairal, en un poblet marítim del nostre país, cada vespre sentia la seva solitud, i quan el sol minvava anava a la pineda propera a passejar la seva solitud i “les seves idees de misantrop”. Després de moltes incidències, més o menys inversemblants, sobre el fill que havia fet avortar, i que ara el colpeix amb el seu record, per no poder tenir companyia ni perllongació de la línia familiar, se sent amenaçat pels fantasmes del passat, vivint deficiós i gairebé delirant. I per la Pineda, gesticulava i parlava sol. La quitxalla l'espia, ho contava, i el batejà amb el nom que titula la novel·la. Un metge li diu que els qui coneixen més els homes són els metges, els notaris i els capellans. Se sentia tan estrany i malament que començà a pensar que el diagnòstic que li penjaven els seus paisans era cert. Era el boig de la pineda, realment. Sentí parlar d'un cas que estava al manicomi, i s'hi sentí interessat i volgué conèixer detalls del cas. Hi anà –sospito que es tractava de la famosa “Torre Campderà” de Lloret de Mar–, i parlà llargament amb el capellà, amb el qual simpatitzà, cosa que feu que s'hi franquegés una mica. El capellà li digué que aquell cas, “el dolor dels remordiments l'ha embogit”; mentre que potser si “aquest home, que ha dut la pena dins el seu pit, en lloc d'orejar-la amb una confessió, des del començament, que l'haguera alliberat de sofriments terribles..., desfogant-se de la pena, i alliberant-se en la confessió de les tortures dels penediments, per acabar amb els espectres espirituals de les seves culpes...”.

El que sí vull consignar és que he descobert una faceta nova de l'escriptor doctor Roig i Raventós, que consisteix en la seva facilitat i reeiximent en la redacció dels retrats literaris. Descriu una galeria de personatges –els avantpassats d'*El boig de la pineda*–, que tenen la qualitat de Teofrast o de La Bruyère, i posseeixen, a més, una dotació d'ironia, que els arrodoneix, els perfila i els matisa.